

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2022 - Sayı / Issue: 56
Sayfa/Page: 88 - 96
e-ISSN: 2822 - 3136

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
1982

Milli Mücadelede Çukurova Teşkilatlanmasında Tekelioğlu Sinan Bey *Tekelioğlu Sinan in the Organization of Cukurova during the National Struggle*

Mehmet PINAR*

*Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Van/Türkiye.

Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Letters, Department of History,
Van/Turkey

mmetpinar@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5416-5220

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
1982

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
01/05/2022
Kabul Tarihi / Date Accepted:
32/05/2022
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2022

Atıf: Pınar, M. (2022).
Milli Mücadelede Çukurova Teşkilatlanmasında
Tekelioğlu Sinan Bey.
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 56, 88-96

Citation: Pınar, M. (2022).
Tekelioğlu Sinan in the Organization of
Cukurova during the National Struggle.
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute, 56,
88-96

Öz

Mondros Ateşkes Antlaşması, mütareke hükmünde olmasına karşın İtilaf Devletleri, Şark meselesi çerçevesinde Anadolu'nun farklı bölgelerini işgale başladılar. Çukurova'daki pamuk üretimi, Akdeniz Limanları, Toros Tünelleri gibi stratejik mevkiiler, Fransa'nın bölgeye yönelik ilgisini arttırdı. Bu tercihte İngiltere'nin Musul gibi ekonomik olarak daha zengin coğrafyalara yönelişi de etkili oldu. Fransızlar, antlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra Aralık 1918'de Çukurova bölgesinde askeri kuvvet sevk ettiler. Özellikle Adana halkı işgallere ve taşkınlıklara sessiz kalmayarak bölgede büyük bir direniş hareketi başlattı. Milli Mücadele'nin yürütücü kadrosu, Sivas Kongresi ile işgaller ve halkın direnişi karşısında daha teşkilatlı hareket etme adına Çukurova bölgesinde Kuva-yı Milliye birlikleri kurma kararı aldı. Bu teşkilatlanmada "Tekelioğlu Sinan Bey" takma adıyla anılan Edirneli Yüzbaşı Ali Ratip Bey, gerek teşkilatlanma gerek ise aksiyon safhasında önemli rol üstlendi. Mersin, Adana Tarsus ve Seyhan Nehri bölgesini de içine alan Garbi Kilikya Bölgesi'nin askeri sorumluluk aldı. Tekelioğlu Sinan Bey, 11. Tümen'in desteğiyle Adana bölgesinde Fransızlara büyük darbe vurdu. Tekelioğlu, Pozantı bölgesinde yaptığı baskınlarla Fransız birliklerinin kendi aralarındaki koordinasyonunu keserek Türk kuvvetlerine büyük bir üstünlük kazandı. Tekelioğlu Sinan Bey'in, Çukurova bölgesinde Fransız işgal kuvvetlerine karşı üstlendiği sorumluluk bölgedeki direniş hareketlerinin motivasyonuna önemli katkı sağladı. Bu çalışmamızda Tekelioğlu Sinan Bey'in Çukurova'da Fransızlar ile yapılan mücadelede üstlendiği misyon ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çukurova, Fransızlar, Pozantı, Kuva-yı Milliye, Tekelioğlu Sinan Bey

Abstract

Although the Armistice of Mondros was a truce, the Entente States began to invade different parts of Anatolia within the framework of the Oriental issue. Strategic locations such as cotton production in Çukurova, Mediterranean Ports and Taurus Tunnels increased France's interest in the region. England's tendency to economically richer geographies such as Mosul was also effective in this choice. The French deployed military forces to the Çukurova region in December 1918, shortly after the signing of the treaty. In particular, the people of Adana did not remain silent about the invasions and floods and started a large resistance movement in the region. The executive staff of the National Struggle has decided to establish Kuva-yı Milliye troops in the Çukurova region in order to act more organizationally in the face of invasions and people's resistance with the Sivas Congress. Captain Ali Ratip Bey from Edirne, who was referred to as "Tekelioğlu Sinan Bey" in this organization, took an important role in both the organization and the action phase. Mersin, Adana assumed military responsibility for the Garbi Cilicia Region, which includes Tarsus and the Seyhan River region. Sinan Bey Tekelioğlu, 11. With the support of the Division, he dealt a major blow to the French in the Adana region. Tekelioğlu, with his raids in the Pozantı region, deconstructed the coordination of the French troops among themselves, giving the Turkish forces a great advantage. The responsibility undertaken by Tekelioğlu Sinan against the French occupation forces in the Çukurova region contributed significantly to the motivation of the resistance movements in the region. In this study, the mission undertaken by Tekelioğlu Sinan Bey in the fight against the French in Çukurova will be discussed.

Keywords: Çukurova, French, Pozantı, National Associations, Tekelioğlu Sinan Bey

Giriş

I. Dünya Savaşı, bir dünya savaşından ziyade Osmanlı topraklarını kendi aralarında taksim etmek isteyen İtilaf devletlerinin bir paylaşım mücadelesi şeklinde gelişti. Savaş devam ederken İngiltere ve Fransa'nın aralarında hazırladıkları gizli antlaşmalardan olan Sykes-Picot Antlaşması Şark Meselesinin önemli bir basamağıydı. Bu antlaşmaya göre: İngilizler, Filistin ve Musul hariç olmak üzere Irak'ı; Fransızlar ise Suriye ve Anadolu'nun güney hattını alacaktı. Mersin Limanı gibi stratejik bir mevkiinin yanında Çukurova gibi zengin tarım alanları da Fransızlara bırakıldı. İngiltere her ne kadar kâğıt üzerinde bu alanları müttefiki Fransa'ya bıraksada da Musul'daki petrol yataklarını dikkate alarak gizli antlaşmaya aykırı bir şekilde Musul, Mersin, Adana, Antep, Maraş ve Urfa'ya asker çıkardılar. Bu girişim İngilizler ile Fransızlar arasında sonraki süreçte ortaya çıkacak ayrılıkları derinleştirdi. Musul, resmi olarak İngiltere'ye geçinceye kadar bu devletin kontrolünde kaldı. I. Dünya Savaşı akabinde İtilaf devletleri, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında daha önce aralarında yapmış oldukları gizli antlaşmalar çerçevesinde, Osmanlı topraklarını işgale giriştiler. Bu antlaşmada Çukurova, Toros Dağları gibi muğlak coğrafi terimler kullanılması işgalin alanını genişletti.

Fransa'ya bırakılan Kilikya ve Suriye'de İngilizlerin de bulunması ve Fransa'ya adeta "üvey evlat" muamelesi yapması, Fransa kamuoyunda ciddi rahatsızlık oluşturdu (Yavuz, 1994, s. 54). Bölgede Toros Tünelleri gibi stratejik noktaların İngiltere ve Fransa'nın kontrolüne geçmesi de bu devletlere büyük avantaj sağladı (Çelik, 2005, s. 700). Fransa, Çukurova'da pamuk ticaretini elinde tutmak ve Akdeniz limanlarını kontrol etmek amacıyla Ermeniler ile işbirliği içerisine girecekti.¹ Bölgenin zenginliklerinin yanında bu devletin Çukurova'yı ele geçirmek istemesindeki bir diğer neden; önemli bir kavşak noktası olan bu bölge ile birlikte, Bağdat demir yolları kontrolünün de kendi inisiyatifine geçeceği düşüncesi idi. Çukurova, Toros Tünelleri gibi stratejik bir mevkiye sahip olduğu için Suriye'nin savunulması yönünde Fransa için ayrıca önem taşıyordu. Özellikle Mondros Ateşkes Antlaşması çerçevesinde Toros Tünellerinin ve Çukurova'nın barış antlaşması imzalanmadan haksız ve yersiz işgali, bölge halkının teşkilatlanmasını hızlandırdığı gibi, silahlı direnişini de tetikledi.

Fransızlar ve Ermeniler, Çukurova işgalinde birlikte hareket etme iradesini benimsediler. Ermeniler, bölgede siyasi teşekküller, gençlik teşkilatları kurmanın yanında çetecilik faaliyetlerini de sürdürdüler. Çukurova'da evlere girerek malları yağmalıyor, karşı çıkanları cezalandırıyorlardı. Damar Arıkoğlu, bu süreçte birçok kimsenin haksız yere tutuklandığını, bu tutuklananların arasında kendisinin de olduğunu söyledi. Fransız askerleri ve Ermeni komitacılar fırsat buldukça Türkleri soymağa ve öldürmeye başladılar. İttihat Terakki Cemiyeti'nin ilkokul binası Turan Mektebi, Ermeniler tarafından yağma edildikten sonra buralara Ermeni aileler yerleştirildi. Fransızlar ve Ermeniler küçük çocuklara bile tahammül edemediler. Pamukçuzade Aziz Bey'in 5 yaşındaki kızı Fransız askerleri yoldan geçerken balkondan tükürdüğü için ceza olarak babası Aziz Bey'den 5.000 lira talep edildi. Ödemediği takdirde 24 saat içinde Çukurova'dan ailesiyle birlikte çıkarılma tehdidinde bulunuldu. Adana'da Vanlı Ahmet Efendi'nin evi basılarak öldürüldükten sonra paralarına el konuldu. Eski istasyon civarında hat Komiseri Muzaffer Bey'in evi basılarak annesiyle birlikte parçalanarak öldürüldüler. Ermenilerin kalabalık olduğu yerlerde Türkler gündüz bile geçemez duruma geldi. Asayişsizlik olaylarının artmasıyla birlikte Türkler geceleri nöbetleşme usulüyle yatmaya başladı. Milletvekili İsmail Safa'nın evi Adana Valisi Nazım Bey tarafından korunamadığı için Damar Arıkoğlu kendisiyle birlikte Abdurrahman Ali, Hasan Ateş'ten oluşan muhafız kuvvetiyle eve yerleşerek koruduklarını ifade etti. Fransızlar ve Ermeniler, resmi makamlarda tek Türk bayrağı bırakmadılar. Adana Lisesindeki Türk bayrağının indirilmesine Okul Müdürü Niyazi Ramazan engel olmak isteyince kendisi şehirden uzaklaştırıldı. İstanbul Hükümeti'nin Çukurova'da sadece adı kalmıştı (Arıkoğlu, 1961, s. 79).

İşgal karşısında Çukurova'da teşkilatlanma ile birlikte askeri safha da başladı. 11.Fırka Kumandanı Arif Bey (Ayıcı Arif), kendisinin Adanalı olduğunu, elinden gelen yardımı esirgemeyeceğini söyleyerek işgallere karşı direnişte bulunanlara silah ve cephane yardımında bulundu. Emin Arslan ve İhtiyat Zabiti Mersinli Süleyman Fikri Bey'in müfrezeleri, Mersin'e yaptıkları taarruzlarla Fransızların işgal alanını daralttılar. Hacıkırı, ve Durak mevkiilerinin ele geçirilmesiyle burada bulunan Fransız karakolları yıkıldı. Tarsus taraflarında Şemsettin Bey kumandasında Yüzbaşı Cemil Bey, Emekli Albay Ferahim Bey, Molla

¹ Fransızlara göre, Marsilya'ya çok uzak olmayan Çukurova, ülkelerinin bütün pamuk ihtiyacını karşılayabilecek ölçekteydi. (Akyüz, 1988, s. 176).

Kerim, Veli Haşim Bey, Fransızlara ağır darbeler vurarak Tarsus'a kadar olan alanda kontrolü sağladılar (Arıkoğlu, 1961, s. 101).

Bu çalışmada Tekelioğlu Sinan Bey'in Çukurova bölgesinde Fransız işgal kuvvetlerine karşı üstlendiği rol, bölgede kendi inisiyatifıyla geliştirdiği pratikler ve bölge halkıyla kurduğu rabitanın irdelenmesinin yanında Çukurova'daki direnişin genel çerçevede Milli Mücadele'ye yansımalarını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

1. Sinan Tekelioğlu'nun Kısa Hayat Hikâyesi

Ali Sinan Tekelioğlu, 1891'de Edirne'nin Uzunköprü ilçesinde doğdu.² Babası Reşat Bey, annesi Fitnat Hanım'dır. Hukuk ve askerlik alanında eğitim gördü. 1911'de Harbiye Mektebi'nden asteğmen rütbesiyle mezun oldu. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katıldı (Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi[TBMM], Sinan Tekelioğlu Tercüme-i Hal Dosyası, No:51.). Çanakkale ve Filistin Cephelerinde görev yaptığı sıralarda yaralanınca geri hizmete alındı. 1918'de yüzbaşılığa terfi oldu (Yıldırım, 2013, s. 337).

Kendi ifadesiyle Kayseri Jandarma Kumandanlığında görev yaptığı sırada Ulu Camiinde verdiği konferans üzerine Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından teşekkül ettirilen ve General Folo'nun başkanlığındaki encümen heyetinin özel kararıyla kara listeye alındı. 1919'un sonlarına doğru Temsil Heyeti'nin emriyle teşekkül ettirilen Askeri Heyet Protokolü ile Garbi Kilikya Cephesi Kumandanlığına atandı. Kendisinin teşkil ettiği Adanalı mücahitler birliğinin yardımıyla Fransızları yenerek Adana ve havalisinin kurtarılmasında etkili oldu. Ali Ratip, Batı Kilikya Cephesi Kumandanı olarak talimatla aldığı "*Tekelioğlu Sinan*" takma adını, Milli Mücadele'den sonra da kullanmaya devam etti (Kuvayimilliyeye Komutanı Tekelioğlu Sinan Beyin Günlüğü, 2012, s. 7; Aykut, 2019, s. 8).

Güney Cephesi kapandıktan sonra 4 alayla Batı Cephesinde mücadeleye devam etti. 1925'te binbaşı rütbesiyle emekli oldu. 1929'dan sonra Fethiye, Dadya ve Akşehir Kaymakamlıklarında bulundu. İkinci emeklilikten sonra 1934'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Mezuniyetinden sonra Zonguldak bölgesi İktisat Vekâleti Ölçüler ve Ayar Teşkilatında fen memurluğu ve müfettişliği görevlerinde bulundu. 1939'da Seyhan Milletvekilliğine seçildi (TBMM, No:51); (Cumhuriyet, 25 Mart 1939). 18-24 Eylül 1943 tarihleri arasında kısa bir süre Ulaştırma Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde bulundu. 24 Eylül 1943'te TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü Müfettişliğine getirildi. 1946 Seçimlerinde Seyhan Milletvekilliğinden çekilen Selahattin'in Çam'ın yerine meclise girmeyi başardı (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 030.10/77.506.11). Siyaset yaptığı dönemde tek parti politikalarını ve yapıldığı iddia edilen usulsüzlükleri ve yolsuzlukları eleştirdiğinden CHP'den ayrılarak DP'ye geçti (Afşar; 2021, s. 331). 1950 Genel Seçimlerinde 9.2752 oy alarak DP'den Seyhan Milletvekili seçildi. Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı seçilmesinde önemli rol oynadı. 1950 yılında kurulan hükümet programı ile ilgili olarak söz alan Tekelioğlu, yeni hükümet hakkındaki görüşlerini şu şekilde gündeme taşıdı:

Arkadaşlar öncelikle 30 yıl süren keyfi bir yönetim yıkılmış oldu. Atatürk Cumhuriyeti kurup cumhurbaşkanı olunca CHP keyfi olarak devleti yönetmeye başlamıştır. Biz Atamızın yaptıklarına hiçbir zaman karşı çıkmadık. Ama özellikle Atamız ebediyete geçince CHP keyfi bir yönetim sürmüştür. Hepimiz bu partinin içinde çalıştık. Ama bu, Atamıza olan saygımızdandı. Atamızın kurmuş olduğu partiye hepimiz sarıldık. Artık bizi o keyfi uygulamalardan kurtaran bir hükümetimiz kuruldu. Arkadaşlar 2,5 milyon borç var. Bu borç nereden gelmiş bellidir. Bu borç edilen paralar bugün milyoner olanların kasalarında. Bu hükümetin görevi bu yolsuzlukları ortaya çıkarmak ve yenilerinin ortaya çıkmasını engellemektir" (Bugün, 17 Mayıs 1950; Aykut, 2019, s. 25).

1954 Genel Seçimlerinde DP'den Seyhan Milletvekilliğine hak kazandı (Yeni Adana, 6 Mayıs 1954). 1957 Seçimlerinde seçim bölgesinde partisi milletvekili çıkaramadığından meclise giremedi. VII, VIII, IX ve X. dönemlerinde Seyhan Milletvekilliğini sürdüren Sinan Tekelioğlu, milletvekilliği süresince çok sayıda önerge, kanun tasarısı ve teklifi ile TBMM'de faal bir şekilde görev yaptı. Milli Mücadele'de bir generalin komuta edeceği büyük kuvvetleri yönettiğinden, kendisine özel kanunla general rütbesinden maaş

² Kendi hayat hikâyesini anlattığı hatıralarında doğum tarihini 1890 olarak vermişti (Tekelioğlu, 28 Nisan 1965).

tahsis edildi. 1965'te Ankara'da vefat etti (Tekelioğlu Sinan Beyin Günlüğü, 2012, s. 8). Sinan Tekelioğlu gerek Milli Mücadele döneminde teşkilatlanma ve aksiyon safhasında gerek ise Cumhuriyet döneminde mecliste üstlendiği sorumlulukla Türk siyasi hayatında önemli bir rol oynadı.

2. Tekelioğlu Sinan Bey'in Çukurova Teşkilatlanmasında Rolü

Mondros Ateşkes Antlaşması ile birlikte Çukurova bölgesi işgallere açık bir coğrafyaya dönüştü. Toros Dağları, Tünelleri gibi stratejik mevkiilerin işgali Milli Mücadele'nin genel gidişatını da ciddi ölçüde etkilemişti. Çukurova bölgesi, I. Dünya Savaşı sürecinde İngiltere ve Fransa tarafından farklı planlamalara dâhil edilmişti. İngiltere ve Fransa arasında imzalanan ve Ortadoğu'nun da geleceğini belirleyen Sykes-Picot Antlaşması ile Çukurova bölgesinin kontrolü Fransızlara bırakıldı. Fransızlar, 1916 tarihinden itibaren bölgeye yerleşmek ve kontrolü elde tutmak adına uzun bir hazırlık dönemi geçirmelerine karşın asıl kuvvetlerinin bölgeye yerleşmesi, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Aralık 1918'de gerçekleşti.

Fransızların ilk temaslarında bölgede izledikleri strateji, Türk kültürünü ve değerlerini ortadan kaldırmaya yönelikti. Fransız kuvvetleri, Türk varlığını yok sayma/etmeye yönelik bir tavır içinde hareket ettiler. Fransa'nın işgal politikası karşısında bölge halkı sessiz kalmayarak direniş örgütleri/Kuva-yı Milliye birlikleri kurmaya başlamıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Temsil Heyeti, Çukurova bölgesinde oluşturulan Kuva-yı Milliye'nin daha teşkilatlı hareket etmesi için Binbaşı Kemal ve Yüzbaşı Osman Nuri Bey'i bölgeye gönderdi. Ali Fuat Cebesoy görevlendirilen bu ekibe Yüzbaşı Tekelioğlu Sinan'ı (Ali Ratip) dâhil etti.³ Osman Tufan Paşa, Tekelioğlu Sinan Bey'e Sivas Kongresi'nde teşkilatlanmada izlenecek yol ile ilgili alınan kararları iletmekle görevlendirildi (Tekelioğlu, 2 Mayıs 1965; Çelik, 1999, s. 248).⁴

- 1- Batı Kilikya Cephesi Kumandanlığı Mıntıkası; Seyhan Nehri'nin batısını da içine alan (dahil) Adana, Tarsus, Mersin mıntıkası görev sahası olacaktır.
- 2- Çukurova bölgesinde öncelikle Adana'da teşkilatlanılacaktır. Hareketin Karaisalı ilçesinden başlatılması uygun olacaktır.
- 3- Teşkilatlanma çerçevesinde milli bir ordu oluşturulacaktır.
- 4- Bölgedeki Müslüman halkın silah ve cephane ihtiyacı karşılanacaktır. Öncelikli olarak Kuva-yı Milliye ve küçük müfrezelerin silah ihtiyacı sağlanacaktır. Mıntika dâhilindeki Müslüman halkın silah ve cephane ihtiyacı karşılanacaktır.
- 5- Haberleşme yeri Bereketlimaden olmasının yanında Takma ad olarak " Tekelioğlu Sinan Bey" kullanılacaktır.

Mücadelenin kilit noktasını Adana ve Niğde bölgesi oluşturdu. Tekelioğlu Sinan Bey, aynı zamanda işgale karşı oluşturulan Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içerisinde yer aldı. Cemiyetin merkezi Karaisalı'da Tekelioğlu Sinan Bey'in çabalarıyla bir casusluk şebekesi teşkil edildi (Çelik, 1999, s. 133-134). Mustafa Kemal Paşa, Binbaşı Kemal, Yüzbaşı Osman ve Askeri Bölge Kalem Reisi Albay Emrullah Bey ile yaptığı gizli toplantıda, işgal altında bulunan Çukurova bölgesinin üç savunma hattına bölünmesine karar verdi. Doğu kısmı Kemal Bey'e, orta kısım Osman Bey'e ve batı yakası Tekelioğlu Sinan Bey'e bırakıldı. Mersin'den Zamantı Irmağı'na kadar bölgede Adana bölgesi için Niğde'de bulunan 11. Fırka Kumandanı Mümtaz Bey ile yapılan görüşmeden sonra gerekli silah vb. mühimmatın alınmasıyla teşkilatlanma gerçekleştirildi (Çamurdan, 1969, s. 46). Teşkilatlanma gerçekleşmesine karşın Tekelioğlu Sinan Bey, 11. Fırka Kumandanı Mümtaz Bey'in teşkilatlanma sırasında çok zorluk çıkarttığını, merkezin baskısıyla boyacı, hamallardan 100 kişilik bir kuvvetin yanında biraz silah tedarik ettiğini belirtti. Bütün çabalara karşın yedek cephanenin tedarikinin sağlanamadığının altını çizdi (Tekelioğlu Sinan Beyin Günlüğü, 2012, s. 7; Çalyuz, 1938, s. 12). Teşkilatlanmanın gerçekleştirilmesinden sonra Tekelioğlu Sinan Bey, halkın da desteğiyle Kilikya Batı Cephesi Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak Fransızlara karşı silahlı mücadeleyi başlattı (Çelik, 1999, s. 152). Kilikya Batı Cephesi Kumandanlığı, Fransızlar ile yaptığı mücadelenin genişliğini dikkate alarak cepheyi 4'e ayırma kararı aldı. Cephe; Molla Kerim'in başında olduğu Tarsus Grubu, Jandarma Subayı Rıfat'ın başında olduğu Merkez Grubu, Mahmut Bey'in başında bulunduğu Seyhan Grubu ve Devocioğlu Ali Ağa'nın başında olduğu Kurttepe Grubu'ndan oluştu (Aykut,

³ Ali Fuat Cebesoy hatıralarında Mondros sonrası Kilikya bölgesinde jandarma kadrosunu güçlendirdiği, silah-teçhizat ikmal ettiğini, önemli mevkilere savunma hatları oluşturduğunu belirtmekteydi (Cebesoy, 2000, s. 46).

⁴ Teşkilatlanmayı organize etmek için Tekelioğlu Sinan Bey (Ali Ratip), 12 Ocak 1919'da Mersin'den Seyhan Nehri'ne kadar olan alanı kapsayan Garbi Kilikya Bölgesi'ne kumandanı olarak atandı (Tufan, 1998, s. 44; Aykut, 2019, s. 10).

2019, s. 13). Cephenin ayrılmasından sonra Kuva-yı Milliye birlikleri Nisan 1921'de Karaisalı'ya girerek teşkilatlanma çalışmalarını hızlandırdılar. Hacıkırı mevkiinde Fransız birlikleri teslim olmadığından bölge kuşatma altına alındı. Kuşatma sırasında Fransız birlikleri ile Kuva-yı Milliye güçleri arasında yer yer çatışmalar yaşandı. Tekelioğlu Sinan Bey kumandasındaki milli kuvvetler daha teçhizatlı Fransız birliklerine karşı üstün başarı elde ettiler. Hacıkırı mevkiisinin ele geçirilmesinden sonra Pozantı'ya giden tren hatlarının bir kısmı tahrip edilmişti (Çelik, 1999, s. 260-262). Hacıkırı, Pozantı ile Adana arasında demiryolu hattı üzerinde bulunduğu Fransız birliklerinin Çukurova'da ikmal ve bağlantı sorunu ortaya çıktı (Hatipoğlu, 2001, s. 77). Bu mevkiinin ele geçirilmesinden sonra Pozantı'da bulunan Fransız Binbaşı Mesnil'in kuvvetleri ile bölgenin diğer yakasındaki Fransız birlikleri arasındaki bağlantı oldukça zayıfladı.

Milli kuvvetler, Binbaşı Mesnil kumandasındaki taburu Pozantı'da kuşatma altına alınca, Fransız birlikleri, Mesnil'in taburunu kurtarmak amacıyla, Pozantı'ya yönelik saldırı yapılmasına karar verdiler (Akıncı, 1956, s. 8; Pınar, 2018, s. 32). Ermenilerin de bu muharebede Fransızlar ile birlikte hareket etmeleri gözlerden kaçmadı (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi [TİTE], Kutu: 20, Gömlek:67, Belge:3001). Fransız ve Ermeni birlikleri, Kavaklıhan'da taarruza geçmelerine karşın milli kuvvetler karşısında direnemeyerek geri çekilmek durumunda kaldılar (Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi [ATASE], Kutu No:622, Gömlek No:174 Belge No:174-1; Arıkoğlu, 1961, s. 99). Sinan Tekelioğlu, 11.Tümen'den aldığı emir gereği, takviye amaçlı Karaisalı'da bulunan Teğmen Cemal Efe'yi, Kaymakam Saadetin Bey'i, bir kısım kuvvetle Kavaklıhan'a gönderdi (Ener, 1970, s. 59; Arıkoğlu, 1961, s. 113).⁵ Arşiv belgelerine de yansıdığı gibi, Çukurova bölgesinde Fransızlar ile Ermeniler arasında işbirliği tüm çıplaklığıyla ortadaydı. Pozantı kuşatması ve Kavaklıhan taarruzu gibi stratejik mücadelelerde Ermeni milislerinin Fransız kuvvetlerine destek verdikleri görüldü.

Tekelioğlu Sinan Bey, Pozantı Fransız Komutanına teslim olmaları için bir tebligat göndermişti. Bu tebliğde Sinan Tekelioğlu, Pozantı'nın Türk yurdunun ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Türklerin, vatanları uğruna, Fransızların Alsas-Loren için döktükleri kandan daha fazla kan dökmek için ant içtiklerini kararlı bir dille vurgulamıştı (Tekelioğlu Sinan Beyin Günlüğü, 2012, s. 23; Tekelioğlu Sinan, 17 Haziran 1965; Aykut, 2019, s. 11). Tekelioğlu Sinan Bey, Müslümanlara ait mukaddes toprakların işgalci zihniyetlerle işgal edilmesinin medeniyet dünyasında yeri olmadığını, var güçleriyle bu işgallere karşı sessiz kalmayıp mücadele edeceklerini, milli ve manevi değerlere inanan mevcut kuvvetlerinin Fransızların tahmininden çok fazla olduğunu, boş yere kan akması için Fransız kuvvetlerinin kısa zaman içerisinde teslim olması gerektiğini belirtti (ATASE, Kutu No:767, Gömlek No:120 Belge No:120-1). Binbaşı Mesnil, aynı gün tebligata verdiği cevapta: “ Mektubunuzu aldım. Bana verilen müdafaa görevini ifaya devam edeceğim” (Çelik, 1999, s. 277). Tekelioğlu, Pozantı'yı güney hattındaki mücadelenin kilit noktası olarak görüyordu. Fransızların kutsal olarak atfettikleri Alsas-Loren ile Pozantı arasındaki benzerliğe (stratejik yönden) dikkat çekti. Tekelioğlu, Mesnil'e yönelik baskısını sürdürürken Birinci Kavaklıhan Savaşı sonucunda yenilen Fransızlar, 19 Mayıs 1920'de tekrar taarruza geçtiler. Amaç, Pozantı ile rabita kurarak Mesnil kuvvetlerini rahatlatmaktı. Bütün mücadelelerine karşın alınan yenilgiler, Fransızların Toroslar ile bağlantısının kesilmesine yol açtı.

Fransız birlikleri, Kavaklıhan yenilgisinden sonra Tarsus-Pozantı şosesini yaramayacaklarını anlayınca, Mersin'e doğru harekete geçtiler. Mesnil'in amacı, çemberden kurtulmak için Toroslar üzerinden Namrun-Gözne yoluyla Mersin'e ulaşmaktı (Tansel, 1995, s. 215). Binbaşı Mesnil kuvvetleriyle birlikte Pozantı'daki sıkışık durumdan kurtulmak için Namrun, Devetepe, Karboğazı istikametinden ilerlemeye başladılar. Çöğbeli mıntukasında Türk kuvvetleriyle çatışmaya girmelerine karşın Tekir yaylasına doğru hareketlerine devam ettiler (Toros, 2001, s. 354). Milli kuvvetler, Karaisalı Jandarma Bölüğü öncülüğünde 44 kişilik bir kuvvetle Mesnil kuvvetlerini teslim almaya zorladılar. Fransızlar tarafından Pozantı yolu açılmayınca Karboğaz'da Panzin çukuru yakınlarında, köşeye sıkışan Binbaşı Mesnil, esir alındı (Pınar, 2018, s. 29; Engin, 1958, s. 14; Girici, 2011, s. 51; Akyüz, 1988, s. 187). Mücadele kazanılmasına karşın firarların çok olması dikkat çekiciydi (ATASE, Kutu No:1060, Gömlek No:42, Belge No:42-1). Fransızlar, mücadeleyi kaybetmelerine karşın yenilgiyi kabul etmek istemediler (Pınar, 2018, s. 31). Bu yenilgiyle

⁵ Amanos Dağları boyunca bulunan demiryolu tünellerini tahrip edecekleri iddiasıyla şüphelenilen 15 Türk'ün Fransızlar tarafından tutuklanması üzerine Tekelioğlu Sinan Bey, Türk esirlerin idam edilmesi veya tutukluluk durumlarının devam etmesi durumunda ellerinde bulunan Fransız esirlerin idam edileceği tehdidinde bulundu (Türk İstiklal Harbi, s.44). Tekelioğlu'nun bu kararlı duruşu işe yaramış, Fransızlar 15 Türk'ü idam etmekten vazgeçmişlerdi.

Fransız kuvvetlerinin motivasyonu bozulurken milli kuvvetler arasındaki rabita daha da kuvvetlenmişti (Hatipoğlu,2001, s. 80). Tekelioğlu Sinan Bey, Mesnil kuvvetlerine yapılan baskında önemli rol oynadı.

Binbaşı Mesnil kuvvetleriyle birlikte esir alınmasından sonra milli kuvvetler Tarsus'a taarruz planı yaptıkları sırada TBMM'nin talimatıyla Fransızlar ile 20 Günlük Ateşkes Antlaşması imzalamak durumunda kalındı. Bu antlaşmayla Fransızlar, Pozantı ve Kozan'ı boşaltarak Adana-Mersin demiryolu hattına çekilecekti. Esir değiş-tokuşunun on gün içinde gerçekleşmesi planlandı. Tekelioğlu Sinan Bey ise bu ateşkes antlaşmasına itiraz ederken düşüncelerini Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafla bildirdi. Tekelioğlu, Fransızlara karşı Pozantı mintikasında üstünlük kurulmuş ve Adana- Mersin kurtarılmak üzere iken bu antlaşmanın halkın ve askerinin motivasyonunu olumsuz etkileyeceği endişesini ilettili. Fransızların 20 gün içinde Adana'yı terk etmemeleri durumunda taarruza geçecekleri kararlılığını gösterdi (Türk İstiklal Harbi, s. 125). Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletlerinin İstanbul'dan ziyade Ankara'yı muhatap almasını önemseydiğinden-Adana'nın işgalci güçler tarafından boşaltılmasına zemin teşkil edeceğinden ve milli kuvvetlerin toparlanması açısından bu antlaşmayı önemsendi (Atatürk, 2007, s. 311). Geçici ateşkes bazı eleştirileri beraberinde getirirse de İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmesi ve Kuva-yı Milliye/milli güçlerin resmi bir güç olarak tanınması açısından önemli bir gelişmeydi.

Ateşkes sürecinde Tekelioğlu Sinan Bey, Fransız kuvvetlerinin hareketlerini yakından gözlemleyerek merkeze rapor ilettili. Hazırladığı raporda Fransızların Adana ve Tarsus'ta birliklerine takviye yaptıklarını, bölgedeki Ermenileri silahlandırdıklarını, bölge halkına yönelik baskılarını arttırdıklarını, bu duruma sessiz kalınmayarak protesto edilmesi gerektiğini karalı bir dille belirtti (ATASE, Kutu No:767, Gömlek No:120 Belge No:120-1). Fransızlar, Adana- Mersin hattına çekildikten sonra Molla Kerim Müfrezesinin büyük bir kısmını esir alarak Tarsus'a girmeyi başardılar. Tekelioğlu Sinan Bey, Fransızların Tarsus'tan Mersin'e doğru hareketlerini kısıtlamak için Kurttepe Grup Kumandanlığından seçmece birlikleri bölgeye sevk etti (Çelik, 1999, s. 363). Fransız kuvvetleri, tam olarak durdurulmasa da müfrezelerin baskınlarıyla Mersin-Tarsus hattındaki hareket kabiliyetleri kısıtlandı.

Bu gelişmeler yaşanırken Tekelioğlu Sinan Bey'in başında bulunduğu Batı Kilikya Cephesi Kumandanlığının 41. Tümene bağlanmak istemesi karşısında Tekelioğlu, başarılı işlere imza attıklarını, böyle bir değişikliğin Fransız ve Ermenilere karşı mücadelede olumsuz bir tablo oluşturacağı endişesiyle istifasını bildirdi. Mustafa Kemal Paşa, Tekelioğlu'nun istifa mektubunu kabul etmeyerek Ermenilerin katliam yapmaya başladığı bir dönemde şahsi hareket etmenin yersizliğine ve elde edilen kazanımların heba olacağına vurgu yaparak 41. Tümen emrine girmesi yönünde kararlı bir dil kullandı (Aykan, 2013, s. 138). Sonraki süreçte 41. Tümen Adana ve İçel olarak ikiye ayrıldı. Tekelioğlu Sinan Bey, sağ, sol, merkez adı altında Adana gruplarını yeniden düzenledi. Atamalar şu şekilde gerçekleşti: Sağ cenah Grup Kumandanlığı Emin Efendi, Sol cenah Grup Kumandanlığı Bahattin Bey, Merkez Grup Kumandanlığına Teğmen Cemal Efe (Çelik, 1999, s. 301).

Tekelioğlu Sinan Bey, Fransızlar ile yapılan 20 Günlük Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Fransızların Taşçı Köyü'ne saldırması sonucu bu bölgede mücadele etmek için yeniden görevlendirildi (Hatipoğlu, 2001, s. 91). Bu süreçten sonra Konya'da çıkan Delibaş ayaklanması baş gösterdi. Bu ayaklanmayı bastırmak için 41. Tümene bağlı bazı birlikler Karaman'a gönderildi. Birliklerin kaydırılmasıyla Adana hattı milli kuvvetler açısından zayıfladı. Tekelioğlu Sinan Bey, bu durumu telafi etmek için 150 kişilik bir fedai müfrezesiyle Adana'ya baskın düzenlemesine karşın başarı elde edemedi. Başarısızlıkta sorumlu tutulduğundan istifa etmek istedi. Bu isteğine karşın geçici olarak görevinden alınarak Milli Müdafaa Vekâleti emrine gönderildi (Hatipoğlu, 2001, s. 108). Fransızların Ekim 1920'de Osmaniye cephesinden saldırıya geçmesi üzerine Adana doğu kısmındaki birlikler yetersiz kaldı. Bu gelişmeler karşısında 41. Tümen Kumandanı Mehmet Nuri Conker, Tekelioğlu Sinan Bey'i tekrardan göreve çağırdı (Ener,1970, s. 236). Ekim 1920'de Fransızlar, Seyhan Grubuna darbe vurarak Tarsus'a doğru ileri harekâta bulununca Sinan Tekelioğlu, "Müdafaasız köylerimizi yakarak her türlü kötülüğü yapan alçak düşmana, etkili bir karşı taarruz yapılmasını" gerekli gördü. Bu bağlamda Tekelioğlu Sinan Bey'in ısrarlı takibi sonucu Fransızlar, Fadıl Savaşı'nda ağır darbe aldılar. Hava desteği aldıkları için Fransız birlikleri yok edilmekten kurtuldular. Bu savaş, Fransızların ve Ermenilerin stratejik mevkileri ellerinde tutamadıklarından Çukurova'da kalıcı olamayacaklarını açığa çıkardı (Çelik, 2008, s. 116).

Sonuç

Mondros Ateşkes Antlaşması sonucunda Toros Tünelleri gibi stratejik öneme sahip olan Çukurova, İtilaf Devletlerinin işgaline maruz kaldı. Fransa, pamuk üretimi ve Suriye coğrafyasıyla daha sağlıklı rabita kurmak adına Çukurova'yı önemsemi. Fransızlar bölgede kalıcı olmak ve işgallerini geniş bir alana yaymak için Ermenileri kullanmayı tercih ettiler. Fransızların Çukurova'da bölgesinde Ermeniler ile birlikte Türk milletinin maddi ve manevi değerlerini yok sayması, bölge halkının tepkisine yol açtı. Kaç- Kaç olayı bölgedeki direnişin yönüne ve motivasyonuna ciddi katkı sağladı. Bu işgaller karşısına Kuva-yı Milliye birlikleri bölgede teşkilatlanarak işgallere karşı direniş gösterdiler. Bu direnişin kilit noktasını Batı Kilikya Cephesi Kumandanlığı teşkil etti. Tekelioğlu Sinan Bey, jandarma kumandanlığından gelmenin avantajını kullanarak bölge halkıyla iyi bir bağ kurdu. Seyhan, Pozantı, Mersin hattında vurucu darbelerle Fransız birlikleri arasında rabitayı bozucu bir rol üstlendi. Fransızların işgal sahasını genişletme stratejisine karşı Kilikya cephesini kısımlara ayırarak alanda akılcı bir askeri tavır sergiledi. Hacıkırı Muharebesi'nde Fransızlara darbe vurarak Fransızların Adana'dan Toroslara uzanan bağlantısını zayıflattı. Bu mevkiinin ele geçirilmesinden sonra Pozantı'da bulunan Fransız Binbaşı Mesnil'in kuvvetleri ile diğer Fransız birlikleri arasındaki rabita zayıfladı. Bu mücadelenin kazanılması Pozantı'da bulunan Binbaşı Mesnil'in çember altına alınmasını kolaylaştırdı. Tekelioğlu Sinan Bey, Çukurova'daki mücadelenin kilit mevkiisini Pozantı olarak gördüğünden buranın kurtarılması noktasında önemli bir enerji sarf etti. Pozantı'ya yaklaşımlarının Fransızların kutsiyet atfettiği topraklara eğilimleriyle benzer olduğu tezini işledi. Tekelioğlu'nun bu hamleleri Binbaşı Mesnil'in esir alınmasının önünü açarak mücadelenin kırılma noktasını teşkil etti. Fransızların hâkimiyet alanı daralarak iç bölgelerden kıyılarına doğru çekildi. Bu mücadele sonrasında Fransızlar ile geçici bir ateşkes antlaşması imzalanmasına karşın Tekelioğlu Sinan Bey, bu antlaşmayla askeri alanda elde edilen üstünlüğün kaybedileceği endişesini taşıdığından karşı çıktı. Ona göre Binbaşı Mesnil'e darbe vurulduktan ve bölgede üstünlüğü ele geçirdikten sonra yapılan bu ateşkesin elde edilen zaferi zedeleyeceği gibi mücadele edenlerde de olumsuz bir tesir oluşturacaktı. Mersin ve Adana'nın işgalden tam anlamıyla kurtuluşunun gecikeceği endişesini taşıdı. Tekelioğlu Sinan Bey ise bu ateşkes antlaşmasına itiraz ederken düşüncelerini Mustafa Kemal Paşa ile de paylaştı. Mustafa Kemal Paşa, bu antlaşmayla Fransızların İstanbul'dan ziyade Ankara'ya yönelmelerini meşruiyetleri açısından önemsemiği gibi, işgalci güçler arasında da ihtilafları arttıracığından farklı bir cepheden meseleye yaklaştı.

Tekelioğlu Sinan Bey, Fransızların Adana'da bulunan birliklerine yönelik yaptığı baskında başarısız olunca sahadan el çektilmesinin karşın bölgeyi iyi bildiğinden tekrardan eski görevine geri getirildi. Fransız birliklerine yönelik baskınları, Fransızların Mersin-Tarsus hattındaki hareket kabiliyetleri kısıtladı. Fadıl Muharebesi öncesi üstlendiği rol, Fransızların muharebeyi kaybetmesine ve Çukurova'daki hâkimiyet sahalarının daralmasına yol açtı. Çukurova bölgesindeki direniş modeli Milli Mücadele'nin genel gidişatına ve planlamasına referans oluşturdu. Milli Mücadele sonrasında siyasete atılarak tecrübelerini parlamento hayatına taşıyarak farklı bir kulvarda Çukurova'ya hizmet etmeye devam etti.

Kaynakça

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).030.10/77.506.11.

ATASE, İstiklal Harbi Kataloğu, Kutu No:622,Gömlek No:174 Belge No:174-1.

ATASE, İ.H.K, Kutu No:1060, Gömlek No:42,Belge No:42-1.

ATASE, İ.H.K. Kutu No:767, Gömlek No:120 Belge No:120-1.

ATASE, Kutu No:767, Gömlek No:121 Belge No:121-1.

TBMM Arşivi Sinan Tekelioğlu Tercüme-i Hal Dosyası, No:51.

Türk İnkılap Tarihi Arşivi (TİTE) Kutu: 20, Gömlek:67, Belge:3001.

Gazeteler

Bugün, 17 Mayıs 1950.

Cumhuriyet, 25 Mart 1939.

Yeni Adana, 6 Mayıs 1954.

Araştırma Eserler

Afşar, E. (2021). *Yolsuzluk ve usulsüzlük olaylarının Türk siyasetine yansımaları (1923-1950)*. Hiper Yayınevi.

Akinci, H. (Temmuz 1956). Kurtuluş Savaşı hatıraları. *Kuva-yı Milliye Dergisi*, 71(6).

Akyüz, Y. (1988). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız kamuoyu*. 1919-1922. TTK.

Arıkoğlu, D. (1961). *Hatıralarım*.

Atatürk, K. (2007). *Nutuk 1919-1927*. (Haz.) Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Aykan, G. (2013). *Atatürk'ün silah arkadaşı Çukurovalı Sinan*.

Aykut, T. (2019). *Türk siyasi hayatında Sinan Tekelioğlu (1939-1960)* (Tez No. 595602) [Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Cebesoy, A. F. (2000). *Milli Mücadele hatıraları*. Temel Yayınları.

Çamurdan, A. C. (1969). *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya olayları*.

Çelik, K. (Temmuz 2005). Fransız işgal dönemi Mersin belediye başkanı Ahmet Hallaç'ın anıları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI (62), 700-718.

Çelik, K. (1999). *Milli Mücadele'de Adana ve havalisi*. TTK.

Çelik, K. (2008). Çukurova'nın işgali döneminde, Fransız propaganda ve casusluk faaliyetleri ile milli kuvvetlerin buna karşı yayımladığı 1920 tarihli yeni bir belge. *Akademik Bakış*, II (3), 103-124.

Ener, K. (1970). *Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana cephesi*. Son Matbaası.

Engin, K. (Nisan 1958). Kar Boğazı Savaşı. *Kuva-yı Milliye Dergisi*, (1).

Girici, A. (2011). *1920 Adana Ermeni mezalimi hatıraları*. TTK.

Hatipoğlu, S. (2001). *Türk-Fransız mücadelesi (orta Toros geçitleri, 1915-1921)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kuvayimillie komutanı Tekelioğlu Sinan Beyin günlüğü. (2012). Genelkurmay Basımevi.

Pınar, M. (2018). *Cumhuriyet döneminde Mersin ve İçel'de siyasi hayat 1923-1950*. Hiper yaygın.

Şalvuz, İ. F. (1938). *Kurtuluş Savaşı'nda kahraman Çukurovalılar (Adana, Tarsus, Mersinliler)*.

Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya kadar III*. Milli Eğitim Basımevi.

Tekelioğlu, S. (1965, Haziran 17). Adana cephesi hatıratımdan. *Dirlik*.

Tekelioğlu, S. (1965, Mayıs 2). Adana cephesi hatıratımdan. *Dirlik*.

Tekelioğlu, S. (1965, Nisan 28). Adana cephesi hatıratımdan. *Dirlik*.

Toros, T. (2001). *Kurtuluş Savaşında Çukurova*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tufan, O. (1998). *Kilikya doğu bölgesinde milli hareketler ve Kozan sancağı ile mülhakatının kurtuluş hatıraları*.

Türk İstiklal Harbi. (2019). IV. Cilt güney cephesi.

Yavuz, B. (1994). *Kurtuluş Savaşı döneminde Türk Fransız ilişkileri Fransız arşiv belgeleri açısından 1919-1922*. TTK.

Yıldırım, H. İ. (2013). *İşgal ve kurtuluş günlüğü, Kurtuluş Savaşında Mersin ve Tarsus.*

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı, çalışmanın verilerinin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala gerekli dikkat ve özeni göstermiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ekler

Dirlik, 28 Mayıs 1965